

KIBERJINOYATLARNI ANIQLASH, FOSH ETISH HAMDA ULARNING SODIR ETILISHINI OLDINI OLISH FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Abdurasul Iminov Abdulatipovich:

IIV Akademiyasi raqamli texnologiyalar va axborot

xavfsizligi kafedrası boshlig'i,

Matematika va fizika fanlari nomzodi podpolkovnik

"Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati"

kafedrası o'qituvchisi

Nuraliyev Shahzod Anvar o'g'li

Ichki ishlar akademiyasi

"Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati"

yo'nalishi 3-o'quv kursi 322-guruh kursanti

Annotatsiya:

Mazkur ilmiy maqolada raqamli texnologiyalar rivoji sharoitida kiberjinoyatlarining kelib chiqish omillari, ularning ijtimoiy xavfliligi hamda kiberjinoyatlarni aniqlash, fosh etish va oldini olish faoliyatini takomillashtirish masalalari kompleks tahlil qilingan. Kiberjinoyatlarga qarshi kurashishda huquqiy, tashkiliy va texnologik mexanizmlarning o'rnini ochib berilgan. Shuningdek, raqamli kriminalistika, sun'iy intellekt va xalqaro hamkorlik asosida kiberxavfsizlikni ta'minlash yo'llari yoritilgan.

ANNOTATION:

This article provides a comprehensive analysis of the causes and social danger of cybercrime in the context of rapid digital transformation. Particular attention is paid to improving activities aimed at detecting, investigating, and preventing cybercrimes. The role of legal, organizational, and technological mechanisms in

combating cybercrime is examined. In addition, the importance of digital forensics, artificial intelligence, and international cooperation in ensuring cybersecurity is highlighted.

Kalit soʻzlar: kiberjinoyat, kiberxavfsizlik, axborot xavfsizligi, raqamli kriminalistika, profilaktika

Keywords: cybercrime, cybersecurity, information security, digital forensics, prevention

Raqamli texnologiyalar va internet tarmogʻining jadal rivojlanishi insoniyat hayotining deyarli barcha sohalarini qamrab oldi. Elektron hukumat, onlayn bank xizmatlari, masofaviy taʼlim, elektron savdo va ijtimoiy tarmoqlar kundalik hayotning ajralmas qismiga aylandi. Biroq ushbu jarayonlar bilan bir qatorda, axborot makonida xavfsizlik bilan bogʻliq yangi tahdidlar, xususan kiberjinoyatlar ham vujudga keldi. Kiberjinoyatlar anʼanaviy jinoyatlardan farqli ravishda hududiy chegaralarni tan olmaydi, tezkorlik va anonimlikka asoslanadi. Bu esa ularni aniqlash, tergov qilish va oldini olish jarayonlarini murakkablashtiradi. Shu sababli kiberjinoyatlarga qarshi kurashish masalasi bugungi kunda nafaqat milliy, balki xalqaro miqyosda ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Mavzuning dolzarbligi : Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi va jamiyat hayotining barcha sohalarida raqamlashtirish jarayonlarining kengayishi kiberjinoyatlarning paydo boʻlishi va koʻpayishiga bevosita taʼsir koʻrsatmoqda. Internet tarmogʻi, elektron toʻlov tizimlari, raqamli bank xizmatlari, ijtimoiy tarmoqlar va elektron hujjat aylanishi tizimlaridan keng foydalanish bir tomondan qulaylik va tezkorlikni taʼminlasa, ikkinchi tomondan axborot xavfsizligi bilan bogʻliq yangi xavf va tahdidlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, shaxsiy va maxfiy maʼlumotlarning noqonuniy egallanishi, moliyaviy firibgarliklar hamda davlat axborot resurslariga kiberhujumlar sonining ortib borishi ushbu mavzuning naqadar dolzarb ekanligini koʻrsatadi.

Kiberjinoyatlar o'zining murakkabligi, yashirinligi va transmilliy xususiyati bilan an'anaviy jinoyatlardan tubdan farq qiladi. Jinoyatchilar geografik chegaralardan qat'i nazar, turli davlatlar hududidan turib jinoyat sodir etish imkoniyatiga ega bo'lib, bu holat ularni aniqlash va javobgarlikka tortish jarayonlarini murakkablashtiradi. Shu sababli, kiberjinoyatlarga qarshi kurashishda faqat milliy choralar bilan cheklanib qolmasdan, xalqaro hamkorlik va axborot almashinuvini kuchaytirish zarurati yuzaga kelmoqda.

Shuningdek, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi kiberxavfsizlik masalasini iqtisodiy barqarorlik bilan bevosita bog'liq holga keltirdi. Bank-moliya tizimlariga, elektron savdo platformalariga yoki davlat axborot tizimlariga qilingan kiberhujumlar katta moddiy zarar yetkazishi, fuqarolar va tadbirkorlik subyektlarining ishonchini susaytirishi mumkin. Bu esa kiberjinoyatlarning nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy muammo sifatida ham dolzarb ekanligini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, aholining, ayniqsa yoshlarning raqamli makonda faolligining ortib borishi ularni kiberjinoyatlarning qurboni bo'lish xavfiga ko'proq duchor qilmoqda. Axborot savodxonligining yetarli emasligi, internetdan foydalanish madaniyatining to'liq shakllanmaganligi kiberfiribgarlik va shaxsiy ma'lumotlar bilan bog'liq jinoyatlarning keng tarqalishiga sabab bo'lmoqda. Shu nuqtai nazardan, kiberjinoyatlarning oldini olishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlarni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, kiberjinoyatlarni aniqlash, fosh etish hamda ularning sodir etilishini oldini olish faoliyatini takomillashtirish masalasi bugungi kunda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, ushbu mavzuning ilmiy jihatdan o'rganilishi nazariy va amaliy ahamiyatga ega ekanligi bilan dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari Tadqiqotning maqsadi kiberjinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:
kiberjinoyat tushunchasining ilmiy-huquqiy mazmunini ochib berish;
kiberjinoyatlarning asosiy turlari va ularning oqibatlarini tahlil qilish;
kiberjinoyatlarni aniqlash va fosh etishda zamonaviy texnologiyalarning rolini o'rganish;
kiberjinoyatlarning oldini olish bo'yicha profilaktik mexanizmlarni taklif etish.

Tadqiqot obyekti va predmeti

Tadqiqot obyekti — kiberjinoyatlar sohasida yuzaga keladigan ijtimoiy-huquqiy munosabatlar.

Tadqiqot predmeti — kiberjinoyatlarni aniqlash, fosh etish va oldini olish faoliyatini amalga oshirish mexanizmlari.

Kiberjinoyatlarning ijtimoiy xavfliligi ularning keng ko'lamli zarar yetkazish imkoniyati bilan belgilanadi. Ushbu jinoyatlarning asosiy sabablari qatoriga texnologik savodxonlikning yetarli emasligi, axborot tizimlarida himoya darajasining pastligi, anonimlik imkoniyatlari hamda huquqiy tartibga solish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligini kiritish mumkin.

Kiberjinoyatlarni aniqlash va fosh etishda raqamli kriminalistikaning o'rni

Raqamli kriminalistika kiberjinoyatlarni tergov qilishda muhim ilmiy-amaliy soha hisoblanadi. Elektron dalillarni yig'ish, saqlash va tahlil qilish, raqamli izlarni tiklash orqali jinoyatchilarning harakatlarini aniqlash mumkin. Sun'iy intellekt asosidagi tahlil tizimlari esa kiberhujumlarni erta aniqlash imkonini beradi.

Kiberjinoyatlarning oldini olish faoliyatini takomillashtirish yo'nalishlari

Kiberjinoyatlarning oldini olish quyidagi asosiy yo'nalishlar orqali amalga oshirilishi lozim:

axborot tizimlarida xavfsizlik standartlarini joriy etish;
kiberxavfsizlik bo'yicha mutaxassislar tayyorlash;
aholining raqamli va huquqiy savodxonligini oshirish;

xalqaro hamkorlikni kuchaytirish.

Profilaktik yondashuv kiberjinoyatlarga qarshi kurashda eng samarali vositalardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar va internet tarmog'ining jadal rivojlanishi zamonaviy jamiyat hayotini tubdan o'zgartirib, axborot almashinuvi va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarning samaradorligini oshirdi. Shu bilan birga, ushbu jarayon kiberjinoyatlarning yangi ko'rinishlari va usullarining paydo bo'lishiga sabab bo'lib, axborot xavfsizligini ta'minlash masalasini dolzarb muammolardan biriga aylantirdi. Kiberjinoyatlar o'zining yashirinligi, tezkorligi, keng ko'lamliligi hamda transmilliy xususiyati bilan jamiyat, davlat va shaxs manfaatlariga jiddiy zarar yetkazmoqda.

Kiberjinoyatlarni aniqlash va fosh etish jarayoni murakkab va ko'p bosqichli bo'lib, u zamonaviy texnologiyalar, raqamli kriminalistika hamda yuqori malakali mutaxassislarni talab etadi. Elektron dalillar bilan ishlash, raqamli izlarni aniqlash va tahlil qilish jarayonlarida sun'iy intellekt, katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash tizimlari va avtomatlashtirilgan monitoring vositalaridan foydalanish jinoyatlarni tezkor va samarali fosh etish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va kadrlar salohiyatini oshirish kiberjinoyatlarga qarshi kurashda muhim omil hisoblanadi. Kiberjinoyatlarning oldini olish esa ularni aniqlash va fosh etishga nisbatan ustuvor yo'nalish bo'lib, profilaktik yondashuvni talab etadi. Axborot tizimlarida xalqaro xavfsizlik standartlarini joriy etish, ma'lumotlarni himoyalashning zamonaviy usullaridan foydalanish, foydalanuvchilarning raqamli savodxonligini oshirish orqali ko'plab kiberjinoyatlarning sodir etilishiga barham berish mumkin. Ayniqsa, yoshlar va ijtimoiy tarmoqlardan faol foydalanuvchilar o'rtasida tushuntirish va ogohlantirish ishlarini tizimli ravishda olib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, kiberjinoyatlarning transmilliy xarakterga ega ekanligi xalqaro hamkorlikni yanada rivojlantirish zaruratini yuzaga keltiradi. Xorijiy davlatlar bilan axborot almashinuvi, qo'shma tergov tadbirlari, ilg'or tajribalarni joriy etish orqali kiberjinoyatlarga qarshi kurash samaradorligini oshirish mumkin. Bu borada xalqaro tashkilotlar va standartlarning ahamiyati beqiyosdir.

Umuman olganda, kiberjinoyatlarni aniqlash, fosh etish hamda ularning sodir etilishini oldini olish faoliyatini takomillashtirish kompleks, tizimli va uzluksiz yondashuvni talab etadi. Mazkur jarayonda davlat organlari, huquqni muhofaza qiluvchi idoralar, xususiy sektor va fuqarolik jamiyati institutlarining hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Faqatgina ana shunday umumiy mas'uliyat va hamkorlik asosidagina kiberxavfsizlikni ta'minlash, raqamli makonda barqarorlik va ishonchni mustahkamlash mumkin

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi "Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi "Elektron hukumat to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2021.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi Farmoni. – Toshkent, 2020.
5. Saidov A.X. Axborot xavfsizligi va huquqiy muammolar. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2019.
6. Rahmonov D.B. Kiberxavfsizlik asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
7. Musayev O.O. Raqamli kriminalistika: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Adolat, 2020.

8. Alimov F.X. Jinoyatchilikka qarshi kurashda zamonaviy texnologiyalar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
9. McGuire M., Dowling S. *Cyber Crime: A Review of the Evidence*. – London: Home Office, 2013.
10. Newman G.R., Clarke R.V. *Superhighway Robbery: Preventing E-Crime*. – New York: Willan Publishing, 2003.
11. European Union Agency for Cybersecurity (ENISA). *Cybersecurity Threat Landscape*. – Brussels, 2022.
12. NIST. *Framework for Improving Critical Infrastructure Cybersecurity*. – USA, 2021